

Augustin Bunea – un istoric exemplar

Dr. CORINA TEODOR
Universitatea „Petru Maior”
Târgu-Mureș

Cu siguranță, o invocare a operei istoricului Augustin Bunea ar putea stârni dezaprobări tacite. Oare la aproape un veac de la moartea istoricului, contribuția sa istoriografică mai poate reprezenta obiectul unor reflexii? Acum, când știința istorică a făcut atât de mulți pași înspre dialogul cu alte discipline, când încearcă să-și reînnoiască instrumentarul, metodologia, mai poate fi oportună invocarea unui istoric de la cumpăna secolelor XIX-XX, chiar dacă este vorba de cel mai mare istoric al istoriografiei moderne greco-catolice? Numai că celor care înțeleg că vocația istoriei istoriografiei este tocmai să accepte cu nonșalanță să decanteze valoric pagini învăluite în aroma inconfundabilă a trecutului, o astfel de inițiativă nu li se va părea cu nimic inoportună.

De ce așadar o discuție despre Augustin Bunea? Din mai multe motive: 1. pentru a încerca să evaluăm opera sa din perspectiva producției istoriografice a epocii; 2. pentru a-i judeca rolul în inițierea unui dialog cu istoriografia laică; 3. pentru a surprinde imaginea creației sale în ochii contemporanilor greco-catolici, dar și ortodocși.

Tematic și cronologic, opera lui Augustin Bunea aparține unei perioade distincte din istoria scrisului ardelean, anilor 1870-1910, ce am putea-o numi triumful istoriografiei confesionalizante ardelenă¹, o perioadă care la o evaluare globală alături lucrări monografice cu altele dedicate structurii instituționale, studii despre unirea ecleziastică și despre secolul al XVIII-lea, fragmente din istoria contemporană a bisericii.

Întrând în universul scrisului său, un prim grupaj tematic, încărcat de semnificații, a fost acela al **polemicii istoriografice** pe tema vechimii ierarhiei ardelenă. Izvoarele acestei polemici se află tocmai în clișeele ideologiei așiate

¹ Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 189-350.

de reprezentanții celor două biserici în dosarele revendicării mitropoliei. Augustin Bunea aparține celei de a doua etape a polemicii, din jurul anului 1900, confruntându-se cu ortodocșii Ilarion Pușcariu, Teodor V. Păcățian și Vasile Mangra. Față de prima etapă a polemicii, în care se aventuraseră și Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan², acum asistăm și la o restructurare a discursului; negarea existenței unei mitropolii românești în Transilvania în secolele XVI-XVII de către istoriografia greco-catolică. De la revendicarea în epoca lui Șaguna și Șuluțiu a aceluiași trecut medieval – preambul pentru ceruta **restaurare** mitropolitană, dorită de ambii ierarhi, acum istoriografia greco-catolică a trecut la o intransigentă negare a vechimii acestei instituții.

Polemica s-a redeschis așadar prin lucrarea lui Ilarion Pușcariu din 1900 – *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea mitropoliei*, dimpreună cu o colecțiune de acte, în care vicarul arhiepiscopal a încercat să stabilească o legătură între mitropolia înființată în timpul lui Șaguna și ierarhia din Evul mediu. În replică, eruditul istoric greco-catolic Augustin Bunea publica doi ani mai târziu cartea *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*. Aparent, el justifica geneza acestei cărți printr-o prelungire a propriilor contribuții livrești anterioare cărții despre epoca lui Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici. Abia concluziile din final deconspirau o altă motivație: aceea de a spulbera erorile din istoriografia ortodoxă.

Tratând o temă de istorie instituțională, Bunea nu a structurat-o doar conform unui principiu cronologic, ci și conform legăturilor interioare ale unei atari ierarhii: de la prezentarea generală a problematicii documentare până la analiza episcopilor din punct de vedere al întinderii, al primelor mențiuni documentare și al șirului de episcopi pentru sediile de la Vad, Geoagiu, Silvaș, Bălgrad. Pentru acest proiect ambițios a apelat la izvoare inedite din arhiva maghiară, la cele descoperite de Iorga și la altele editate, dar a asociat și lucrări de istoria bisericii, sintezele lui Maior, Xenopol, contribuții ale istoriografiei maghiare.³

Nu doar din perspectiva concepției istorice, ci și din cea a metodologiei, Augustin Bunea atinsese maturitatea. Dovadă faptul că s-a străduit să nu ofere cititorilor simple ipoteze, ci și concluzii certe, în baza documentelor. Chiar dacă

² Nicolae Popea, *Vechea mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei*, Sibiu, 1870; Ioan Micu Moldovan, *Vechea Mitropolia de N. Popea (Recensiune – critică)*, în *Archiv*, 1870, nr. XXXV, p. 701.

³ Augustin Bunea, *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 144-145.

nu accepta existența unei mitropolii ortodoxe ardeleni în Evul mediu, nu înseamnă că minimaliza rolul ierarhiei ecleziastice ardeleni. Bunăoară, vorbind despre episcopia Vadului concluziona: „pentru importanța acestei episcopii, arhieriei Bălgradului, moștenitorii ei legiuiri, i-au păstrat amintirea în titulaturile lor și încă totdeauna în locul prim, ea fiind prima episcopie românească întemeiată în Ardeal de domni români.”⁴

Cu toate că prin ultimele rânduri din această carte Bunea părea să-și dorească să aplaneze disputele confesionale dintre românii ardeleni, riposta ortodoxă n-a întârziat prea mult. Ea a venit în 1904 din partea lui Teodor V. Păcățian cu *Istoriografi vechi – istoriografi noi*.

În același an, Augustin Bunea își concentrase deja cunoscutele sale opinii într-o nouă carte – *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*. Propunându-și să-i ofere un răspuns virulent lui Păcățian, canonicul greco-catolic dezvăluia cititorilor un întreg arsenal documentar. Și-a constituit răspunsul livresc apelând la metoda pe care o mai folosisese și Popea, cea regresivă cronologic, dinspre epoca lui Ioan de Prislop spre cea a predecesorilor săi până în secolul al XIII-lea, concluzionând din nou că pentru tot acest răstimp nu se putea vorbi de o mitropolie română în Ardeal.

Scriind în 1904 această carte, Bunea a fost preocupat de dorința de a-i oferi o replică cât mai credibilă lui Păcățian. Lui i se adresa în primul rând, motiv pentru care și-a structurat lucrarea în capitole ce preluau titlurile folosite de gazetarul ortodox. N-a scăpat din vedere nici universul cititorilor, spre a-i convinge de erorile lui Păcățian și, pe de altă parte, de adevărurile exprimate de el în *Vechile episcopii*. Oricum, față de tonalitatea detașată folosită în 1902, de astă dată Bunea își exprima clar resentimentele față de metodologia afișată de Păcățian: „să caute deci dl. Păcățian și originalele decretelor lui Matia și Vladislav, ca să aibă și d-sa ceva merit pentru istoria trecutului nostru, și nu aștepte, ca numai dl. Iorga și dl. Bunea să i le dea taote de-a gata, pentru ca dînsul să nu aibă altă osteneală, decît să le taie cu foarfeca și să le tipărească în „Cartea de aur”, precum a tăiat celelalte documente din cărțile și publicațiunile altor oameni harnici, fără a le indica măcar numele.”⁵

Structurată ca o amplă recenzie la cartea directorului de la *Telegraful român*, lucrarea lui Bunea făcea loc și unui auxiliar atac la adresa lui Ilarion Pușcariu, într-un capitol special - *Episcopiiile „sufragane” ale Mitropoliei Bălgradului*, prin care urmărea să spulbere mitul celor 16 episcopi – „un

⁴ *Ibidem*, p. 26.

⁵ Idem, *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaj, 1904, p. 172.

*număr așa de mare cum n-au avut niciodată nici românii liberi din Țara Românească și Moldova, nici sârbii pe timpul vestitului țar Ștefan Dușan, nici chiar ungurii în puternicul lor regat.”*⁶

Angajat confesional prin discursul său, dar conștient de unicitatea adevărului istoric, Bunea a asociat la pledoaria sa pe cea a unui istoric consacrat. Respingând formulările istoriografiei ortodoxe ardelene, Bunea a găsit un model valabil în scrisul lui Iorga. Opțiune deloc neglijabilă, dacă adăugăm și faptul că Bunea se declara compatibil metodologic cu istoricul bucureștean, prin migala documentării: „*din cele ce le-am citit ne-am convins că Iorga este un nume, care numai cu respect și admirațiune se poate pronunța de buzele oricărui român adevărat. Unde s-a mai pomenit atâtea documente despre trecutul nostru, descoperite, copiate, comentate și adnotate de un singur om?*”⁷

În anii imediat următori polemica dintre istoricii ortodocși și cei greco-catolici s-a lărgit la nivel orizontal, prin implicarea unui înalt ierarh, Vasile Mangra și vertical, în articularea tematică, prin integrarea temei vechimii mitropoliei în două monografii. Ele se axează pe destinul lui Sava Brancovici doar că din două unghiuri diferite: din cel al admirației – prin Vasile Mangra⁸; din cel critic prin Augustin Bunea. Scriind această monografie, Mangra a rezervat prima parte pentru o incursiune în istoria bisericii, de fapt pentru un comentariu critic la adresa aserțiunilor lui Bunea și Iorga. La rândul său, Bunea regiza un răspuns, recurgând la propriile concluzii din lucrările anterioare, pentru a sublinia din nou că „*e o țesătură tendențioasă de neadevăruri*”⁹ întreaga reconstituire pe care Mangra o făcuse despre vechimea mitropoliei ortodoxe ardelene.

Cum polemica era publică și cum ambele grupări aspirau să li se recunoască valența educativă, răspunsul lui Mangra nu a întârziat prea mult, fiind cuprins în cartea din 1908 – ***Ierarhia și mitropolia bisericii române din Transilvania și Ungaria***. Augustin Bunea nu a mai răspuns, dar metodologia istoricului greco-catolic își proiectase umbra asupra scrisului lui Mangra. După modelul acestuia și Mangra a încercat să stabilească un dialog constructiv cu istoriografia de peste Carpați. Augustin Bunea, marele rival al istoricilor ortodocși din Transilvania nu apelase oare la aura protectoare a lui Iorga? Opțiunea lui Mangra a fost pentru un istoric mult mai angajat

⁶ *Ibidem*, p. 191.

⁷ *Ibidem*, p. 283-284.

⁸ Vasile Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656-1680)*, Arad, 1906.

⁹ Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906, p. 11.

confesional, dar care se remarcase prin profesionalismul său: Nicolae Dobrescu.

Dosarul istoriografic al mitropoliei s-a închis. Cum era de așteptat, la o concluzie unanimă, după decenii de dezbateri aprinse, nu s-a putut ajunge. Au rămas însă efectele: afirmarea lui Bunea ca lider incontestabil al istoriografiei greco-catolice; înfiriparea unei antante cordiale între istoriografia ardeleană și cea extracarpatică; dialogul cu cititorii activat prin intermediul *Telegrafului român* și al *Unirii*, ce au publicat ample fragmente din aceste lucrări istorice.

O altă temă – **genul monografic** – un atribut esențial deja al istoriografiei romantice a revenit în atenția istoricilor, într-o lume în căutare de modele. Atenția istoricilor ardeleni a rămas cantonată în trecutul imediat, foarte rar în cel îndepărtat, adică medieval. Pentru perioada aleasă, cu câteva excepții, a rămas modalitatea de exprimare a admirației față de valorile propriei biserici. Registrul tematic a alăturat selecții valorice, ca de exemplu monografia lui Bunea despre Inochentie Micu (1900) cu altele sentimentale, ca cea a lui Miron Cristea despre Alexandru Roman, fostul său profesor de la Universitatea din Budapesta.¹⁰ Din punctul de vedere al genului monografic, tocmai Bunea a fost cel care l-a impus între istoricii propriei biserici. El a oferit chiar o triplă „rețetă” pentru acesta: schița biografică; monografia propriu-zisă și răspunsul polemic – cu rezerva că cel din urmă s-a aflat doar în laboratorul propriu, prin deja amintita lucrare despre Sava Brancovici.

Prin cartea despre Inochentie Micu din 1900, Augustin Bunea făcea dovada serioasei pregătiri, desăvârșită prin doctoratul din 1882, a concepției și metodei istorice modelate conform canoanelor pozitivismului. Cum ortodoxii, prin Popea, au consacrat genul monografic în istoriografia ecleziastică printr-o lucrare dedicată eroului lor din epocă – Andrei Șaguna¹¹ – la fel și greco-catolicul Bunea alesese un personaj emblematic: Inochentie Micu. Foarte sugestiv pentru concepția istoricului era titlul ales, ce asocia destinul ierarhului cu lupta pentru emanciparea românilor ardeleni: *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein*. Cu o mare precizie, Augustin Bunea a decupat un segment cronologic: între anul numirii lui Inochentie ca episcop (1728) și cel al abdicării din funcție (1751).¹² Pentru istoricul greco-catolic

¹⁰ Ilie Dinurseni, *Alexandru Roman. 1826-1897. Material pentru biografia și activitatea lui*, Sibiu, 1897; Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900.

¹¹ Nicolae Popea, *Archiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879.

¹² Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900, p. 270.

cartea e aproape o mărturisire de credință, o primă demonstrație amplă în istoriografia română a rolului jucat de episcopul Inochentie pe tărâmul bisericii și cel al națiunii române. Metoda rămâne cea predilectă a sa, a inserării unor frânturi documentare în text, ce puteau înlocui propriile interpretări.

În anii următori, Bunea a continuat să illustreze, printre altele, această cheie compozițională, oferind cititorilor schițe biografice, de fapt texte comemorative despre Constantin Papfalvi, Alexandru Grama (1903), Timotei Cipariu (1905).¹³ În ultimul caz e vorba de un discurs public, la un secol de la nașterea cărturarului, în catedrala Blajului, preliminând prima monografie ce i-a fost dedicată în același an de Ioan Rațiu.¹⁴ Sunt texte ce stau sub semnul pozitivismului, dar care înregistrează și ultimele rezonanțe ale romantismului.

Etapă de mare încărcătură dramatică pentru istoria românilor transilvăneni, prin acutele dispute confesionale dar și prin efemere solidarități în plan politic, **istoria secolului al XVIII-lea** a fost o temă distinctă în istoriografia ecleziastică ardeleană. Reconstituirile s-au făcut cu mare pasiune documentară și n-au fost lipsite de partizanatul confesional.

Pentru Augustin Bunea, a scrie istoria secolului al XVIII-lea s-a dovedit a fi prelungirea așteptată a meditațiilor sale pe marginea unirii ecleziastice, a shiței istorice din *Șematismul* din 1900. Lucrarea *Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, prin sumarul propus, n-am putea-o considera o simplă monografie, ci o veritabilă frescă de epocă, în care evenimentialul politic s-a asociat cu cel confesional, cu eșafodajul social, chiar și cu explozia culturală românească pe care a cunoscut-o Ardealul secolului al XVIII-lea.

Astăzi, la o relectură, se remarcă profesionalismul istoricului, pentru care istoria ecleziastică nu trebuie reconstituită în ruptură de cadrul politic. Această atenție constantă pentru cadrul politic, ce putea furniza explicații pentru măsurile confesionale ale Curții, va fi analizată ulterior de Silviu Dragomir. Bunea a oferit nu o istorie succesivă greco-catolică și una ortodoxă, ci o alternanță a evenimentelor, în înlănțuirea lor reală. Doar că în spatele erudiției secondate de migală, prin chestionarea celor 250 de documente,¹⁵ confesionalismul afișat a dovedit cu claritate apartenența ecleziastică a autorului. O notă specială merită rezervată calității stilistice, care a reușit să

¹³ Idem, *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, 1903, p. 42-54, 109-149; Idem, *Amintirea lui Timotei Cipariu. Panegiric*, Blaj, 1905.

¹⁴ Ioan Rațiu, *Timotei Cipariu. Viața și activitatea lui. Studiu istoric-literar*, Blaj, 1905.

¹⁵ Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902, p. III-VI.

îmbine armonios narațiunea, uneori de-a dreptul scriitoricească, cu materialul documentar reprodus din arhivele din Blaj, Sibiu, din notițele lui Iorga etc.

Moartea lui Bunea (1909) încheie de fapt o epocă. Deceniul al doilea al secolului XX a adus o schimbare istoriografică – **reconcilierea** celor două linii, ortodoxă și greco-catolică. Au contribuit la aceasta mai mulți factori - de semnalat ar fi deschiderea ambelor istoriografii spre dialogul cu istoriografia extracarpatică. Ultima barieră ce trebuia depășită era tocmai cea a tensiunii profesionale. Cât de mult s-a atenuat aceasta o dovedesc ecourile în mediul general românesc, la moartea lui Bunea. Fie că provin din universul greco-catolic sau din cel ortodox, din Ardeal sau din Regat, portretizările lui Bunea ar putea fi interpretate nu doar ca gesturi de sensibilitate umană. Ele se referă și la meritele științifice ale marelui dispărut.

În primul rând, se detașează maniera în care opera sa a fost apreciată de greco-catolici. Iacob Radu, Ion Agârbiceanu, Elie Dăianu, Ioan Rațiu și-au demonstrat vocația de spectatori ai unei impresionante biografii. Fie că a fost vorba de articole în presă ori de discursuri funebre, toate textele îl plasează pe Augustin Bunea în vârful piramidei istoriografiei greco-catolice.¹⁶

La fel de relevante sunt și declarațiile admirative ale ortodocșilor. Chiar și presa, *Telegraful român, Revista teologică*, a găzduit notițe și reflecții, reluate în volumele omagiale, demonstrând speciala prețuire a istoricului greco-catolic. Și o parte a discursurilor funebre rostite – de Goga din partea Astei, de Goldiș, ca om politic și de Lupaș, ca reprezentant al tinerei generații de istorici – erau totodată rezonanțe din lumea ortodoxă. Astfel, Lupaș a încercat să contureze dramatismul momentului din punctul de vedere al istoriografiei ecleziastice ardelenice: Bunea fusese pentru el „*un luptător aprig cu condeii, un sfătuitor înțelept cu cuvântul, un muncitor zelos și harnic cu fapta.*”¹⁷ Din patetismul clipei mai reținea durerea învățăceilor săi, „*acei tineri care și-au petrecut anii de studii citind în chiliuțele lor studentești, la lumina opaițului, pagină de pagină și cuvânt de cuvânt toate scrierile lui Bunea, admirându-i cunoștințele vaste și mintea disciplinată, culegând îndemnuri prețioase din cărțile lui, recunoscându-i talentul și apreciindu-i munca, chiar și atunci când n-au putut să-i aprobe întru toate rezultatele sau tendințele sale.*”¹⁸

În panseuri în ton național, Goga redescoperea aceeași imagine a omului de știință, „*a istoriografului treaz, care cu toate mijloacele unei educații științifice la înălțimea vremii a șters praful atâtor file colbuite ale trecutului*

¹⁶ *Prinos memoriei regretatului canonic dr. Augustin Bunea*, Cluj, 1910.

¹⁷ *Ibidem*, p. 17.

¹⁸ *Ibidem*, p. 18.

nostru.”¹⁹ Vasile Goldiș a preferat să plaseze personalitatea lui Bunea privind pe de o parte spre trecut, asociindu-l cu Maior, Șincai, Micu, Cipariu, iar pe de altă parte spre viitor: „*Veni-vor istoriografii să lămurească viața ta în amănunte, să prețuiască lucrările tale literare după cuviință, să-ți ridice monumente aere perennis pentru faptele tale.*”²⁰

În fine, recunoașterea valorii lui Bunea a venit în 1909 și din partea intelectualității din Regat. Doar ei îl acceptaseră pe Bunea în rafinata cetate a istoriografiei românești în urmă cu un deceniu, fiind propus în 1901 pentru premiul Academiei Române pentru lucrarea sa despre Inochentie Micu, „*o monografie bine studiată și completă.*”²¹ Această apreciere în cercurile academice s-a conservat, dovadă pledoaria lui Kalinderu din 17 mai 1909, pentru alegerea sa ca membru plin „*scrierile părintelui canonic Bunea, atât prin numărul cât și prin calitățile lor științifice, i-au câștigat un loc de frunte între istoricii români contemporani.*”²²

Dispariția sa a provocat reacții de mare sensibilitate din partea lui Nicolae Iorga. Evocându-l în fața membrilor din Camera Deputaților, îl considera „*o glorie a culturii românești de dincolo. Istoric desăvârșit, care a pus bazele studiilor critice, privitoare la istoria românilor din Ardeal, orator fără pereche, scriitor din aceia cu care românii de dincolo fac cinste.*”²³

Că nu sunt elogii ci caracterizări fidele realității rezultă și din discursul de recepție ce ar fi trebuit rostit la Academia Română – *Stăpânii Țării Oltului*, editat postum, care ilustrează o dată în plus opțiunea lui Bunea din ultimii ani pentru o istorie general românească.²⁴

Augustin Bunea a fost așadar un istoric talentat care, fidel orientării pozitivistice, a salvat din arhive sute de documente, reconstituind cu ajutorul lor secvențe din istoria bisericii greco-catolice, dar și din istoria națională. A fost personalitatea care a înțeles că își poate sluji propria biserică prin intermediul istoriografiei. Un istoric exemplar așadar, a cărui operă încă în ediții princeps își așteaptă reeditarea.

¹⁹ *Ibidem*, p. 13.

²⁰ *Ibidem*, p. 15-16.

²¹ *Analele Academiei Române*, s. II, tom XXIII, 1900-1901, *Partea administrativă și dezbaterile*, p. 361-362.

²² *Ibidem*, tom XXXI, 1908-1909, p. 201-202.

²³ *Album în amintirea canonicului Augustin Bunea*, Blaj, 1910, p. 14.

²⁴ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj, Ed. Accent, p. 2002, p. 168.

Augustin Bunea – An Exemplar Historian

Abstract

A discussion about the works of the greatest Greek-Catholic historian Augustin Bunea is always necessary. The reason is quite simple if we follow some directions, in order to: 1) include his entire work in the historiographical production of his age; 2) emphasize his role in initiating the dialogue between ecclesiastical historiography and the laical one; 3) see his work through the eyes of his Greek-Catholic and also Orthodox contemporaries.

His work belongs to the so-called period of Transylvanian ecclesiastical historiography triumph (1870-1910) and we may divide it into several major themes.

First of all, Bunea was interested in ecclesiastical controversies that referred to the existence of a Transylvanian metropolitan seat during the Middle Age. The „historiographical fight” was between Bunea, who denied the existence of such an authority, and Vasile Mangra, the eminent Orthodox hierarch, who contradicted him. But their controversy had no finality.

Bunea was also interested in monographies and biographies. In fact, he is considered to be the one who imposed monography in Greek-Catholic historiography.

The history of the 18th century was another theme that interested him; more than that, he always considered that ecclesiastical historiography is part of general history. We also have to mention that he understood ecclesiastical history as a whole; he did not divide it into Greek-Catholic and Orthodox Church history, but combined them, giving us the real image of Transylvanian society.

The beginning of the 20th century emphasized a new tendency in historiography: the reconciliation and probable Bunea's death (1909) had its contribution in this way. That is because his entire work was in the same time appreciated by Greek-Catholic and Orthodox historians and his funerals represented a reunion of all historians of his time.